

Вячеслав Корнієнко

З ЛИСТУВАННЯ НИКОДИМА КОНДАКОВА З ПЛАТОНОМ БУРАЧКОВИМ

В дослідженні біографічних моментів життя Никодима Павловича Кондакова перший одеський період його діяльності, коли він викладав у Новоросійському університеті (1871–1887), лишається, попри великий інтерес до постаті відомого візантиніста, певною мірою малодослідженим. Причиною цьому, насамперед, є недостатня наповненість джерельної бази, що спирається здебільшого на опубліковані автобіографічні “Спогади та думи” Кондакова, далеко не повні у висвітленні одеського періоду життя вченого¹. Відтак, об’єктивною необхідністю є пошук та введення до наукового обігу нових джерел, що дозволять більш чітко скласти уявлення про наукові контакти Кондакова часів його перебування в Одесі. Вирішенню цього питання сприятиме ширша публікація епістолярного спадку вченого, що частково вже знайшла відображення в історіографії², адже саме вивчення листування сприяє уточненню кола наукового та дружнього спілкування, окремих моментів з життя адресата та кореспондента. Все це сприятиме якнайповнішому висвітленню окремих сюжетів одеського періоду життя Кондакова, адже на сьогодні можемо відзначити тільки одну таку наукову розвідку А. Шаманаєва³, що покликана висвітлити питання участі візантиніста у підготовці VI Археологічного з’їзду в Одесі 1884 р.

Безперечно, повністю можна погодитись з висловленою А. Шаманаєвим думкою, що Археологічний з’їзд в Одесі був важливою віхою у науковій діяльності Н. Кондакова⁴, він сприяв розширенню кола знайомств та поглибленню спілкування з колегами як у період підготовки, так і під час власне самого проведення з’їзду. Один з таких епізодів епістолярного спілкування знайшов відображення у листах Никодима Павловича

¹ И.Л. Кызласова, *Предварительные замечания к мемуарам ученого*, Мир Кондакова: Публикации. Статьи. Каталог выставки / сост. И.Л. Кызласова, Москва 2004, с. 14–15.

² Див., напр.: И.Л. Кызласова, *Из эпистолярного наследия Н.П. Кондакова*, Археографический ежегодник за 1988, Москва 1989, с. 210–222; *Епистолярна спадщина академіка Д.І. Яворницького*, Вип. 1: Листи вчених до Д.І. Яворницького / Упоряд.: С.В. Абросимова та ін., Дніпропетровськ 1997, с. 260–270.

³ А.В. Шаманаев, *Н.П. Кондаков и VI археологический съезд в Одессе (1884)*, Научные ведомости БелГУ, Серия: История. Политология. Экономика. Информатика 1 (2011) 71–76.

⁴ Там же, с. 76.

до відомого нумізмата, колекціонера та археолога-аматора, почесного члена Одеського товариства історії та старожитностей Платона Осиповича Бурачкова (1815–1894)⁵. Прикметне, що у “Спогадах та думках” Кондаков жодним словом не згадує про Бурачкова, тож означені листи є наразі вагомим свідченням наукових контактів обох вчених.

Листи датуються за контекстом 1883 та 1884 рр., проте навряд чи варто сумніватись у більш ранньому знайомстві Кондакова та Бурачкова, ймовірно, у середині 1870-х рр., коли Кондаков став членом Одеського товариства історії та старожитностей. Адже Платон Осипович хоча і був почесним, а не дійсним членом Товариства, тим не менш, його участь у діяльності наукової установи була доволі активною, він неодноразово дарував Музею товариства предмети зі своєї колекції, надавав можливості для ознайомлення з власною колекцією колегам, гостинно зустрічаючи їх у своєму маєтку в Херсоні. Навряд чи доводиться сумніватись, що Кондаков особисто зустрічався з Бурачковим під час візитів останнього до Одеси.

У наявних трьох листах Кондаков повідомляє Бурачкову останні новини щодо підготовки Археологічного з’їзду, зокрема, пропонувані для представлення на ньому теми, попутно пропонуючи подати список питань, які обговорювались з Платоном Осиповичем раніше. Проте на з’їзд останній представив тільки три питання: “Географія Костянтина Багрянородного”, “Похід Володимира на Корсунь”, “З приводу брошури О. Орешнікова”⁶, а у “Працях” з’їзду опублікував одну полемічну статтю, у якій дискутував з О. Орешніковим⁷. Невелика кількість поданих на з’їзд питань, вочевидь, була обумовлена зайнятістю Бурачкова підготовкою до видання каталогу монет Північного Причорномор’я⁸, який було урочисто представлено на з’їзді. Про отримання цієї книги перед початком з’їзду повідомляє Кондаков у листі від 16 квітня, останньому, що зберігся. Однак було б помилковим стверджувати, спираючись тільки на цей факт, що наукові контакти Кондакова з Бурачковим припинились після археологічного з’їзду, хоча їх особливості та періодичність наразі важко встановити за браком відповідних джерел.

⁵ В.А. Яковлев, *Платон Осипович Бурачков [некролог]*, ЗООИД 18 (1895) 16–17.

⁶ *Вопросы, предложенные к обсуждению на съезде*, Труды VI Археологического съезда в Одессе (1884 г.), Том 1, Одесса 1886, с. XXXI, LXVII.

⁷ П.О. Бурачков, *По поводу брошюры А.В. Орешникова “Босфор Киммерийский в эпоху Спартокидов”*, Труды VI Археологического съезда в Одессе (1884 г.), Том 2, Одесса 1888, с. 114–118.

⁸ П.О. Бурачков, *Сборник материалов для изучения искусства и монетного производства у народов, живших в древности на юге России*, Ч. I. Общий каталог монет, принадлежавших эллинским колониям северного берега Черного моря. Одесса 1884.

* * *

Листи Никодима Кондакова до Платона Бурачкова зберігаються у фонді Одеського товариства історії та старожитностей (ф. V) Інституту рукопису Національної бібліотеки України ім. В. Вернадського. Друкуються мовою оригіналу сучасним правописом.

1. *Н. Кондаков – П. Бурачкову, Одеса – Херсон, 1 травня 1883 р.*

Одесса, 1го мая [1883].

Многоуважаемый Платон Осипович!

Имею честь известить Вас, что на днях наша комиссия по устройству Археологического съезда имела 1^е заседание, к сожалению, без Вашего присутствия.

Заседание было богато содержанием, и очень продолжительно. Предпринято, между прочим,

1) произвести расследование кухонных остатков на Березани⁹ через Новор[оссийское] общ[ество] естествоиспыт[ателей]¹⁰.

2) составить свод всех материалов греческих надписей, заготовив, как материал, для издания от Съезда¹¹.

3) В.Н. Юргевич¹² и [Г.Э.] Караулов¹³ представили ряд вопросов историко-археологических¹⁴.

⁹ Острів у Чорному морі при вході до Дніпро-Бузького лиману, неподалік від с. Рибаківка Березанського району Миколаївської області України. На території Березани знайдено найдавніше давньогрецьке поселення у Північному Причорномор'ї – Борисфеніда. Нині – складова Національного історико-археологічного заповідника “Ольвія”.

¹⁰ Ця розвідка була здійснена навесні 1884 р. геологом Ромулом Олександровичем Пренделем (1851–1904) та зоологом й таксидермістом Ігнатієм Мартиновичем Вітгальмом (1835–1903): *Отчет Распорядительного комитета по устройству VI Археологического съезда в Одессе*, Труды VI Археологического съезда в Одессе (1884 г.), Том I, Одесса 1886, с. XLIV.

¹¹ Виконання цього завдання було покладено на Василя Васильовича Латишева (1855–1921): *Отчет...*, с. XLV. Загальне бачення майбутнього зводу було викладено Латишевим учасникам Археологічного з'їзду: В.В. Латышев, *Сообщение о ходе работ по изданию общего сборника греческих и латинских надписей северного побережья Черного моря*, Труды VI Археологического съезда в Одессе (1884 г.), Том 2, Одесса 1888, с. 44–55. Перший випуск зводу побачив світ у 1885 р.: IOSPE I (1885).

¹² Юргевич, Владиславу Норбертович (1818–1898) – археолог, філолог, декан історико-філологічного факультету Новоросійського університету (1868–1871), дійсний член (з 1858), секретар (з 1875), віце-президент Одеського товариства історії та старожитностей (1883–1898). Див.: *Памяти вице-президента Общества Владислава Норбертовича Юргевича*, ЗООИД 22 (1900) 1–22.

¹³ Караулов, Григорій Емануїлович (1824–1883) – історик літератури, археолог.

¹⁴ На з'їзді В. Юргевич представив для розгляду питання: “Про місцезнаходження давнього міста Тираса”, “Місцезнаходження Евпаторіона, збудованого Діофантом”, “Чи знаходилась середньовічна Тана на місці давнього Азова?”. Див.: *Вопросы...*, с. XXX.

4) Ф.И. Леонтович¹⁵ – целый трактат¹⁶ об адатах¹⁷ кавказских горцев и пр[очее]¹⁸.

По многим пунктам Комиссия решила обратиться к Вам, Вашему участию и Вашим сведениям.

Так, собрание надписей достигло бы особенной важности и полноты, если бы Вы примкнули к этому делу, доставив от своего имени список и копии надписей, у Вас имеющихся.

Далее, раскопки на о[строве] Березани не могут производиться без присутствия археолога. Не поможете ли Вы нам в этом?

Наконец, я доложил Комиссии, что Вы заявляли мне целый ряд любопытных и важных вопросов по истории, этнографии и археологии нашего края.

На найдете ли Вы возможность до 8го мая доставить мне этот список?

На время моего отсутствия председательство в местном комитете по выставке принял на себя Ф.И. Леонтович.

Какие-то темные слухи носились, что Вы уехали в Крым, и я не знал, куда Вам писать.

У меня находится теперь любопытная для Вас вещь¹⁹: медальон Ольвии²⁰ с головою Афины²¹ в величину известных медальонов с Горгоной²². Не желаете ли посмотреть?

¹⁵ Леонтович, Федір Іванович (1833–1911) – правник, історик, ректор Новоросійського університету (1869–1877).

¹⁶ Мовиться про видання: Ф.И. Леонтович, *Адаты кавказских горцев. Материалы по обычному праву Северного и Восточного Кавказа*, Выпуск I, Одесса 1882. Невдовзі побачила світ друга частина книги: Ф.И. Леонтович, *Адаты кавказских горцев. Материалы по обычному праву Северного и Восточного Кавказа*, Выпуск II, Одесса 1883.

¹⁷ Адат (з араб. ‘звичаї, звичка’) – комплекс звичаєвого права мусульманських народів.

¹⁸ Ф. Леонтович представив на розгляд з’їзду такі питання: “Про методологічні засади і способи обробки історичних та археологічних даних”, “Про арійські основи суспільного побуту слов’янських народів”, “Форми племенно-родових та територіальних союзів іногородців”, “Походження станів у південно-руських іногородців”, “Про аналогічне значення кавказького “Маслагата”, “або ряда” за давньоруським правом”, “Про родову організацію горців, в особливості північного Кавказу”, “Про аналогічні явища у суспільному устрої кавказьких горців та слов’янських народів”, “Про кунацтво та гостинності кавказьких горців”, “Про родові значення кавказьких абреків та Монгольських ельотов (sabssar)”, “Про аналогічне значення давньоруських “дітей боярських” та службово-родових класів кавказьких горців”, “Значення відомостей порівняльної філології в справі археологічних та історичних досліджень”. Див.: *Вопросы...*, с. XXIV, XXVII–XXVIII, XXIX.

¹⁹ Важко сказати, про який саме медальйон йде мова. Можливо, він був подібний до того, що зберігається у фондах Національного музею мистецтв імені Богдана та Варвари Ханенків, виявлений 1905 р.: Ф.М. Штительман, *Медальон с изображением Афины из Ольви*, СА 4 (1965) 223–227.

²¹ Ольвія – античне місто (VI ст. до н.е. – IV ст. н.е.) на березі Дніпро-Бузького лиману, біля суч. с. Парутіне Очаківського району Миколаївської області. Нині – Історико-археологічний заповідник “Ольвія”.

²² Афіна – давньогрецька богиня війни, військової стратегії та мудрості.

²³ Оберіг з зображенням голови Горгони Медузи.

Я остаюсь в Одессе до 12 мая.
С истинным уважением и преданностью

Н. Кондаков.

ІР ЦНБУВ, ф. V, од. зб. 3031, арк. 1–2, автограф.

2. *Н. Кондаков – П. Бурачкову, Одеса – Херсон, 5 вересня 1883 р.*

5го сентября [1883].
Одесса.

Многоуважаемый Платон Осипович!

Имею честь известить Вас, что материал для Дополнений к программе скоро будет готов, и что я с нетерпением ожидаю Ваших вопросов, чтобы приступить к печатанию Дополнений.

Самая программа на днях будет рассылаться.

Так как вопросов Ваших, как Вы мне изволили говорить, много, и Вы не намерены, что и понятно, по всем делать сообщения или заметки, то не позволите ли их сгруппировать в виде *desiderata*²⁴? Ибо правила гласят, что всякий, сделавший вопрос, обязуется представить по нем сообщение.

Если бы Вы могли прислать нам экземпляры рисунков для представления в Комитет, то я обязуюсь хранить его²⁵, то есть рисунки – от всякого посягательства. Но было бы очень лестно предъявить Комитету подобное издание.

Не оставьте уведомлением.

Преданный Вам

Н. Кондаков.

ІР ЦНБУВ, ф. V, од. зб. 3032, арк. 1–1зв., автограф.

3. *Н. Кондаков – П. Бурачкову, Одеса – Херсон, 16 квітня 1884 р.*

[Одесса].
16 апреля 1884 г.

Милостивый Государь, многоуважаемый Платон Осипович!

Два экземпляра книги²⁶ и Ваше письмо я получил: все будет представлено завтра в заседании и заявлено в газетах.

²⁴ Множина латинського *desideratum* ‘бажаний’.

²⁵ Далі знаходиться закреслене “от”.

²⁶ Мовиться про видання: П.О. Бурачков, *Сборник материалов...* Це видання було присвячене VI Археологічному з’їзду: *Отчет Распорядительного комитета...*, с. XLVI.

16 April
1884

Милостивий Государь
Александрович!
Милостивый!

Два экземпляра книги и Ваш
требован и получил: вы будете
предоставлено завтра в редакцию
и доставлено в редакцию.

Есть ли между этими экземплярами
тот, который назначен мне, и
я не знаю, ибо не вскрывал.

Во всяком случае, считал долгом принести Вам (наскоро, служеб-
ный жест) нашу глубокую благодарность и поздравить Вас с окон-
чанием грандиозной работы.

С искренним уважением и преданностью

Перша сторінка листа Н. Кондакова до П. Бурачкова від 16 квітня 1884 р.

Есть ли между этими экземплярами тот, который назначен мне, не знаю, ибо не вскрывал.

Во всяком случае, считал долгом принести Вам (наскоро, служеб-
ный жест) нашу глубокую благодарность и поздравить Вас с окон-
чанием грандиозной работы.

С искренним уважением и преданностью

Н. Кондаков.

ІР ЦНБУВ, ф. V, од. зб. 3030, арк. 1–1зв., автограф²⁷.

²⁷ Ці три листи були передані до Одеського товариства разом з архівом П. Бурачкова його родичами. Див.: А.И. Маркевич, *Бумаги П.О. Бурачкова*, ЗООИД 20 (1897) 13.